

Az európai műzene 200 évvel ez előtt találta meg az utat Törökországba. Ennek a műfajnak az elterjedését már kezdetektől fogva a legmagasabb szintről támogatták és irányították. A 21. századba való megérkezéséhez azonban még némely akadályt el kell hárítani.

A nyugat-európai stílusú zenekari tradíció kezdetei Törökországban 1826-ban lelhetőek fel. II. Mahmut szultán ösztönözte annakidején a janicsár együttesek átalakítását katonai fúvószenekarokká. Ennek az új szervezetnek a megvalósítása az ismert operakomponista öccsének, az olasz Giuseppe Donizettinek a feladata volt, aki udvari főkarmesteri kinevezése után európai modellre egy szimfonikus zenekart és egy zeneiskolát is létrehozott.

Mialatt a császári udvarban a közép-európai zene mindenek előtt ismert virtuózok – mint Liszt és Vieuxtemps – rendszeres fellépései során terjedt el, a nép körében az olasz együttesek számos turnéja gondoskodott a nyugati zene fokozódó lelkesedésű befogadásáról. Különösen az opera vált gyorsan népszerűvé. Verdi művei legkésőbb három évvel az ősbemutató után az ozmán birodalom színpadain is megjelentek. Ha az ország kulturális élete ebben az időben mégannyira is virágzott, Törökországban a politikai helyzet rosszul állt. Az első világháború után a Sevre-i békeszerződés következtében a népközösség felbomlott, de ellenállás szerveződött egy olyan ember vezetése alatt, aki nélkül a modern török állam elképzelhetetlen lenne.

Atatürk és az első zenekarok megalakulása

Atatürk volt az – született 1881-ben mint Mustafa Kemal –, aki minden erejével a megszálló hatalom ellen küzdött, és végül 1923 október 29-én a Török Köztársaságot kikiáltotta. Atatürk, aki teljesen a nyugati minta szerinti republikánus államforma el-

Sandra Sinsch

Szamárháton Mozarthoz

Nyugati klasszikusok Törökországban

kötelezettje volt, radikálisan szakított az ozmán birodalom évszázados struktúrájával. Az akkori idők tanúja által nyugtalannak jellemzett államférfi a számos társadalmi változást folyamatos fejlődés helyett hirtelen akarta létre hozni. Hogy ez a klasszikus zene szempontjából mit jelentet, egy vele készült interjúból válik világossá. A német újságíró Emil Ludwig nyilatkozatára, aki azt állította, hogy az európai zenének több száz évre volt szüksége mai színvonalának eléréséhez, az államfő így válaszolt: „Én úgy látom, mi időzavarban vagyunk.” Adaptáció helyett a zenekedvelő az anatóliai folklórt és a nyugati műzenét összeolvastva saját zenei nyelvezetet kívánt létrehozni. Ahhoz, hogy ez a nemzetközi parkettán is megálljon, elkerülhetetlennek tűnt a muzsikusképzés európai standardhoz igazítása..

1926-ban megkezdődött a munka az Isztambuli Konzervatóriumban. Ahhoz, hogy a fiatal köztársaságban a kulturális élet szilárd alkotó elemeként az első nyugati stílusú zenekar létre jöjjön, a kormány 1938-ban a szükségből erényt kovácsolva, a szultán egykori zenekarát az új fővárosba Ankarába helyezte át, ahol új néven Elnöki Szimfonikus Zenekarként új székhelye lett. Az Anka-

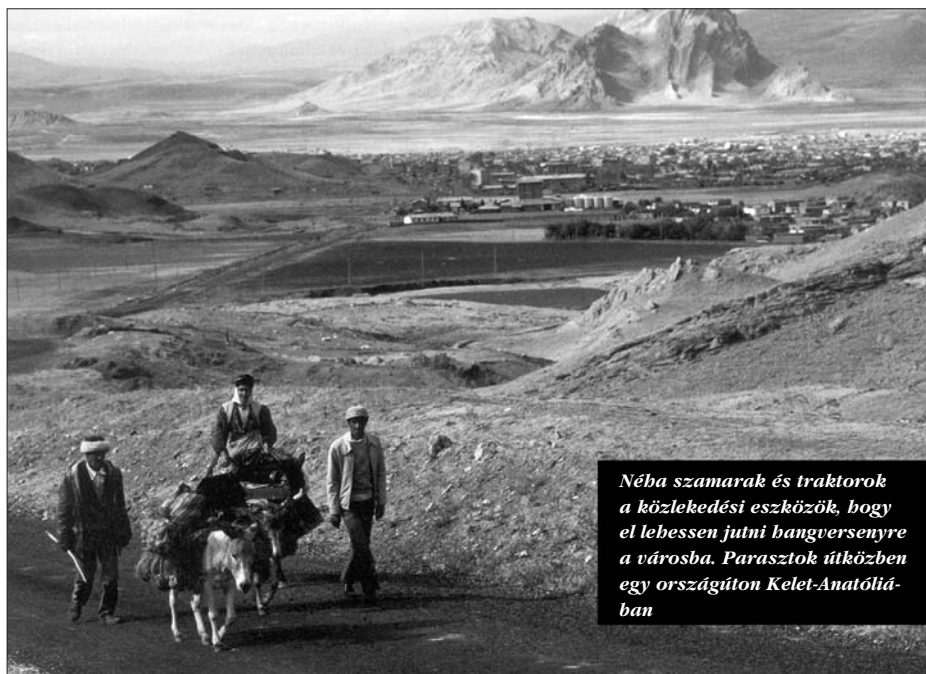
rai Állami Opera megalapításával 1939-ben a nyugati zenés színház is létre jött.

Paul Hindemith mint ösztönző

Az európai műzene fellendülése Törökországban nem utolsósorban annak a ténynek köszönhető, hogy az ország a második világháborúban megőrizte külpolitikai semlegességét. Az emigránsok száma, akik a Hitler-rezsim elől 1933-tól kezdve Törökországba menekültek, 800 személyre tehető. Célzatosan toborozták a művészet és tudomány kvalifikált erőit. Ezek között volt Paul Hindemith is, aki 1935-ben kapta a megbízatást az oktatási intézmények átfogó átalakítására. A zeneszerző a „Hindemith Kód”-ként ismertté vált előterjesztésében francia mintára konzervatóriumi modellt javasol. Amikor 1936 májusában az Ankarai Állami Konzervatórium mint a nyugati képzés bemutató intézménye megnyílt, Hindemith maga vállalta az első zeneszerző felvételi bizottságban az elnökséget.

Atatürk halála után: az építkező irányzat folytatása

Az 1938-ban elhunyt Atatürkre való emlékezés még ma is erősen kifejezésre jut. Arcképe nemcsak bankjegyeken található, de még a legkisebb faluban is ott állnak az ál-

Néha szamarak és traktorok a közlekedési eszközök, hogy el lebessen jutni hangversenyre a városba. Parasztok útközben egy országúton Kelet-Anatóliában

lamentalapító szobrai. Atatürk autoriter vezetési stílusának kritikája mellett nem szabad elfeledkezni arról, hogy számára néhány éven belül sikerült az iszlám világ és a keresztény nyugati tradíciók közé egy hídállamot építeni. Ahhoz, hogy ma Törökországban az EU-ba való belépéséről beszélni lehet, Atatürk életműve előfeltétel volt.

Minden utódkormány tartotta magát Atatürk irányzatához. 1995-ig Isztambulban, Izmirben, Adanában és Antalyában további állami zenekarokat alapítottak, három operaházat hoztak létre. A hangversenyjegyek az alacsony belépti díjak miatt mindenki számára elérhetőek, sok rendezvényt még ingyen is kínálnak. A zenekarok és iskolák között az 1960-as évek óta fennálló kapcsolat ma is működik. A muzsikuskok bemutatják az iskolásoknak a hangszereiket és előkészítik a koncertlátogatásokat. Így Izmirben havonta kétszer gyerekhangversenyeket rendeznek, amelyek gyakran zene, tánc és színházi játék kombinációi. A modern oktatási irányzatok új szele azonban jött tenne, mivel az alapokat jelentő koncepció már nem felel meg a legújabb pedagógiai ismereteknek.

Különbségek város és vidék között

A gazdag kulturális ajánlat a nagyvárosok privilégiuma. A 75 millió lakost számláló országban a fővároson kívüli kisebb gócpontokban a kulturális ellátottság már sokkal gyengébb. A rádióból és televízióból Beethoven ugyan a legkisebb faluban is hallható, de ez önmagában nem nevel a komolyzene szeretetére. Hogy ezt a különbséget át lehessen hidalni, az állami zenekarok kötelező programjában szerepelnek a vidéki turnék. Kenan Gökhaya, az Izmiri Állami Szimfonikus Zenekar menedzsere egy olyan turnéről számol be a Fekete tengeri régióban, ahová a 36 környező faluból számarhátan és traktoron jöttek az emberek, hogy Mozartot hallgassanak. „Kezdetben a programunkat a klasszikus zene és a népzene mixturájából állítottuk össze. Ma már nem probléma egy Brahms szimfóniát önmagában előadni”, alapította meg Gökhaya büszkén.

Zenei képzés mint muzeális értékű kincs

A város és vidék közötti különbség az oktatásban is megnyilvánul. Aki nem a tíz állami konzervatórium környezetében lakik, szerencsével ugyan talál egy privát hangszeres tanárt, de a zeneiskolai rendszer teljesen hiányzik. Így aztán a legtöbb gyerek a tradicionális hangszereket tanulja, mint a saz vagy a hegedűhöz hasonló kemenge.

A főiskolai struktúra Hindemith kora óta nem változott. A zenei könyvtárak elvált anyagokkal rendelkeznek, nagy hiány van külföldi kortárs zeneirodalomból. A mellékhangszerekre, mint például az angolkürtre írt művek teljesen hiányoznak. Dvořák Kilenedikjének szőlőját minden további nélkül a fagottista fújja, legalábbis a konzervatóriumi zenekarban. A hangszeres képzés általában messze meghaladja az igényeket. Csak Izmirben jelenleg 13 oboista tanul. Belátható időn belül egyik sem tud majd egy állami zenekarban elhelyezkedni.

Privát zenekarok

A munkaerő piacon csekély könnyítést jelentenek a privát zenekarok vagy az egyetemeken alapított együttesek. Ankarában, Eskiflehrben és Izmirben a konzervatóriumokhoz kapcsolódnak a zenekarok, amelyek főiskolai hallgatókból és profikból állnak össze. Utóbbiakat docensként szerződtetik, valójában azonban kizárólag a zenekarban működnek. Különösen említésre méltó a Nemzetközi Akadémiai Zenekar az ankarai Bilkent Egyetem mellett, ahol az egykori azerbajdzsáni szimfonikus zenekarok teljes vonóscsoportja új feladatot talált. Isztambulban a szponzoroknak köszönhetően az elmúlt években négy zenekar alakult. Néha az ilyen zenekarok azonban máról holnapra újra letűnnek a színről.

Az állami zenekarok bürokratikus malmának foglyai

Az, aki a kilenc állami szimfonikus zenekar egyikében állást kap, mint közalkalmazott, a Kulturális és Turisztikai Minisztérium átfogó szociális biztonságát élvez. Azt az időszakot, amíg a Minisztérium egy üres állás betöltéséhez zöld utat nyit, a muzsikuskok kiegészítéssel és éves szerződésekkel vészelik át. Enélkül a gyakorlat nélkül, az izmiri állami opera zenekara nem is tudna működni. A 62 muzsikusból jelenleg éppen 42 van állami szolgálatban. Az állásokat országszerte kiírják, a kivételeket a koncertmesterek vagy szólófűvósok jelentik. Ezekre az állásokra zenekarokon belül pályáznak. Minden új tag a tutiban kezd, egy hegedű állásra mintegy 40-50 pályázó jelentkezik. Egy év elteltével egy újabb próbajáték után döntenek a végleges felvételtől. A fizetés a muzsikuskok és a karmesterek számára is egységesen megállapított és havi 1100 eurót ér el, amely jóval az átlagkereset felett áll. „Tulajdonképpen szégyen, hogy én éppen annyit kapok mint a brácsás az utolsó pultnál”, fűzi hozzá egy szólófűvős. 60%-kal a női részvétel a zenekarokban örömdetes magas.

Az alap munkaszerződés ugyan egyrészt szigorú, miszerint egy koncertre legfeljebb hét próbát lehet tartani, másrészt viszont elég zavaros. Így szól ez egyszerűen: „A zenészeknek el kell látniuk a feladatukat”. Hogy ez hogy néz ki a valóságban, azt a zenekari vezetőség az öt fős zenekari elnökséggel együtt határozza meg. Az Izmiri Devlet Sinfoni Erkestrasi-nál ez konkrétan azt jelenti: a szezon október elejétől május végéig tart, júniusban és szeptemberben turnék vannak. Általában öt, alkalmanként három és fél órás próbát és minimum két koncertet kell hetente abszolválni. „Az aktuális szezonban a program 24 százalékban török és 75 százalékban nyugati zenét tartalmaz”, nyilatkozott Kenan Gökhaya menedzsere. Az utóbbi alatt azonban kizárólag a klasszikusokat és romantikusokat kell érteni. „A közönséget nem szabad túlterhelnünk”. Mondja Gökhaya a programpolitikáról. Az operában is ugyancsak a már a szultán idejében kedvelt Mozart, Verdi és Puccini művekre szorítkoznak. „Händel egyáltalán nem ment, a publikum unatkozott”, vélekedik Selçuk Yarar, az Izmiri Állami Opera menedzsere. Néha a zenekar is ellenáll. Így az izmiri muzsikuskok egy túl kísérletezőnek talált darabot olyan sokáig bojkottáltak, míg az eltűnt a programról. Egy muzsikuskok szakszervezet alapítása még sokáig nincs a láthatáron. Emellett a muzsikuskok soraiból éppenséggel igen érthetően fogalmazódik meg az igény szervezeti- és igazságos bérstruktúra változásokra. Sok minden a finanszírozási lehetőségek hiánya miatt fut zátonyra. Bár rövid idő óta az állami zenekaroknál is vannak szponzorok, de hiányzik egy alap koncepció, hogy a kultúra finanszírozása a jövőben egyáltalán hogy nézzen ki.

Kitekintés

A teljesítmény, amivel az elmúlt 80 évben az úgymond semmiből Törökország nagy városaiiban egy gazdag komolyzenei világ teremtődött, rendkívüli. Az első feladat a város és vidék közötti különbség csökkentése és a mostanáig majdnem kizárólagosan ápolott klasszikus és romantikus repertoár kibővítése minden stílussal. Kiegészítve kultúrpolitikai irányzattal, mint a modern marketing stratégia, az elkövetkezendő években a török komolyzenei piacon sok minden mozgásba hozható lenne. Az ország kitűnő zenei tehetségekkel rendelkezik akik igyekeznek a 21. század nemzetközi komolyzenei élvonalához csatlakozni.

(Das Orchester 2008/2)